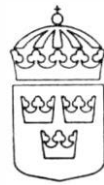

Motion till riksdagen

1988/89: Jo280

av Nils-Olof Gustafsson och Marianne Stålberg
(båda s)

Jordbruket i Jämtlands län

Mot.
1988/89
Jo280 – 284

Inledning, förutsättningar

Jämtlands län, med 134 200 invånare, täcker en yta som utgör 12% av landet. Om man på en karta placerar länets sydspets i Malmö hamnar nordspetsen i Örebro. Länet har genomgått en utveckling som i mycket är densamma som andra delar av Norrlands inland drabbats av och främst kommit till uttryck genom utflyttning och befolkningsminskning.

Jämtlands län är det mest utpräglade inlandslänet varför de traditionella inlandsproblemen under lång tid varit särskilt kännbara. Länet var det i detta avseende mest drabbade Norrlandslänet under 1950- och 1960-talens utflyttningsvåg. Den mer positiva befolkningsutvecklingen under 1970-talet och under 1988 är i det perspektivet av mycket begränsad omfattning. Länets folkmängd ligger fortfarande 13% (eller nära 20 000 invånare) under 1950-talets högsta nivå. De betydande negativa konsekvenserna av den tidigare befolkningsminskningen är därför tydliga än i dag i större delar av länet. Dessutom fortsätter befolkningsminskningen i länets glest befolkade delar.

I några avseenden skiljer sig länet från inlandet i övrigt. En sådan omständighet är att länet alltid varit ett utpräglat gränsland. Under historiens lopp har därför länet påverkats både i positiv och negativ mening från ömsom norsk och svensk sida. I dag ses de under århundradenas lopp utvecklade kontakterna med Norge enbart som en fördel. Länet har därför i dag en unik plattform för ett fortsatt utvecklat samarbete med angränsande regioner på norsk sida.

Kolonisationen av stora delar av inlandet norr om Jämtland ägde rum betydligt senare än i Jämtlands län som har en mycket gammal jordbrukskultur. Jord- och skogsbruket har ända in i våra dagar en dominerande ställning som basnäring vilket utgör ett annat särdrag för länet. Industrin började utvecklas relativt sent och har aldrig nått samma nivå som i övriga Norrlandslän. Det gör att länet har en näringslivsstruktur som skiljer sig från riksgenomsnittet.

I korthet är industrisektorn mindre, jord- och skogsbruk samt offentlig sektor större än landets genomsnitt. Länets industriföretag är dessutom jämförelsevis små. Inom industrisektorn är trävaruindustri, med cirka 20% av industrisysselsättningen, mycket betydelsefull. Vissa delar av verkstadsindustrin är också relativt väl utvecklad.

Jord- och skogsbruket samt trävaruindustrin har utvecklats ifrån natur-

givna förutsättningar. Naturen som resurs utgör också grunden för turismen som är en annan basnäring i länet. Turistnäringen beräknas bidra till 7 % av alla arbetstillfällen i länet och är i dag den mest expansiva näringen. Turismen är dessutom särskilt intressant därför att den ger arbetstillfällen i områden utanför tätorter där det finns få alternativa sysselsättningsmöjligheter.

Jord- och skogsbrukets betydelse i länet avspeglar sig också i bosättningsmönstret. Till skillnad från inlandet i övrigt är befolkningen spridd över hela länets yta i en mängd byar och mindre orter. Den hittillsvarande befolkningsutvecklingen och dess konsekvenser i form av sned ålders- och könsfördelning får därför mycket svåra effekter för befolkningens försörjningsmöjligheter liksom offentlig och kommersiell service. Glesbygdens negativa befolkningsutveckling och ogynnsamma ålders- och könsstruktur, som blir särskilt markerad med det spridda bosättningsmönster som finns i Jämtlands län, har nu nått en så kritisk nivå att man med rätta kan tala om "periferins sönderfall".

Problemen kan illustreras av att befolkningsutvecklingen i länets kommuner Östersund, Krokom och Åre utgör en grupp av kommuner som har och väntas få en positiv befolkningsutveckling på grund av tillväxten i Östersundsområdet och dess närhet samt för Åres del den starka expansionen inom turistnäringen. För övriga kommuner slår den negativa utvecklingen i glesbygden igenom i en stagnerande eller negativ befolkningsutveckling. Sedan början av 1970-talet, då befolkningsutvecklingen för länet som helhet vände och blev positiv (med undantag för några år på 1980-talet), ser utvecklingen ut på följande sätt:

Kommuner	Folkmängdsförändring 1970–88	
	Antal	%
Östersund, Krokom, Åre	+ 8 978	+ 12,4
Härjedalen, Ragunda, Bräcke Berg, Strömsund	- 6 213	- 10,4
Länet	+ 2 765	+ 2,0

Sammanställningen visar att förhållandena varierar starkt mellan olika delar av länet och att man får fel bild om man enbart ser till den genomsnittliga utvecklingen för hela länet.

Alla kommuner utom Östersund har ett överskott av män. Det överskottet är mer markant i gruppen med en stagnerande eller negativ befolkningsutveckling. Den största obalansen mellan kvinnor och män finns i åldrarna 20–24 år i de kommuner som har en negativ befolkningsutveckling. Där finns i medeltal 134 män per 100 kvinnor. I enskilda församlingar kan överskottet vara betydligt större.

Den skeva könsfördelningen är ett allvarligt hot mot landsbygdens framtid. Det är därför nödvändigt att där skapa en arbetsmarknad och levnadsvillkor i övrigt som motsvarar kvinnornas krav. Länsstyrelsen arbetar med ett handlingsprogram för att försöka hitta lösningar på dessa problem. Även inom andra organ och inom ramen för kampanjen "Hela Sverige skall leva" pågår aktiviteter för att lösa problem med kvinnounderskott på

landsbygden. Särskilt allvarligt är att de unga kvinnorna flyttar från landsbygden i högre utsträckning än männen. Det är mycket angeläget att dessa aktiviteter och förslag till lösningar får stöd från samhällets sida.

Den negativa utvecklingen i glesbygden kan illustreras på många sätt. Exempelvis har antalet dagligvarubutiker i Jämtlands län minskat i snabb takt. År 1950 fanns över 800 dagligvarubutiker. 1963 knappt 580 och 1986 hade antalet minskat till cirka 250, d.v.s. en minskning med 70% sedan 1950. Delvis beror minskningen på en allmän omstrukturering inom handeln men till stor del är minskningen en effekt av befolkningsminskningen och befolkningskoncentrationen till tätorter. Det finns ingenting som tyder på att denna utveckling inte fortsätter med förstärkta problem för glesbygdens serviceförsörjning som följd.

Antalet skolor (folk-/grundskolor) har halverats under 30 år. 1957/58 fanns 262 enheter, 1988 finns 137 grundskoleenheter. Eftersom det finns fler grundskolor i de större tätorterna, särskilt Östersund, är det således färre orter med skola än vad antalet skolor utvisar.

Utbildningsnivån kan exemplifieras med andelen tekniska tjänstemän i industrin som för Jämtlands län 1983 utgjorde 2,9%. Bland övriga län hade endast Gotland obetydligt lägre andel. I Stockholms län var andelen 25%, Norrbottens 5, Västerbottens 5,9 och Västernorrlands län 7,8%.

En faktor som skiljer Jämtlands län från andra delar av Norrlands inland är att Östersund utgör ett förhållandevis stort och välutvecklat centrum beläget mitt i länet. Trots den spridda befolkningen över hela länet finns å andra sidan en tydlig befolkningskoncentration till Östersundsområdet. Inom en radie på 40 km från Östersund bor halva länets befolkning. Östersund utgör ett naturligt centrum för administration, handel, service, utbildning och kommunikationer för hela länet och för angränsande delar av övriga inlandet. Östersund har i viss utsträckning fungerat som motvikt till den negativa utvecklingen i andra delar av länet. Samspelet mellan Östersunds roll som centrum och länet i övrigt är utomordentligt viktigt för hela länets utveckling. En positiv utveckling i inlandet förutsätter ett centrum för vitala samhällsfunktioner, differentierad arbetsmarknad, högre utbildning, kommunikationer etc. och som ett alternativ till storstadsutvecklingen. Utan ett kraftfullt centrum i Östersund kan inte länet och delar av inlandet i övrigt utvecklas.

Vad beträffar sysselsättningsutvecklingen har det stora problemet i Jämtlands län inte som i flera andra regioner varit drastiska nedläggningar av större arbetsplatser. Nedläggningar av industrier i t.ex. Hissmofors, Pilgrimstad och Bräcke har ändå haft mycket kännbara effekter på dessa mindre orter med deras starka beroende av enskilda arbetsplatser. Problemen under 1950- och 1960-talen var trots detta snarare att näringslivet med dess svaga industristruktur och den offentliga sektorn inte förmådde att suga upp det arbetskraftsöverskott som strukturomvandlingen inom jord- och skogsbruket skapade. Sedan 1950 har cirka 20 000 arbetstillfällen inom jord- och skogsbruk försvunnit. Sysselsättningen inom industrin är idag inte högre än 1950 medan nettotillskott av arbetstillfällen främst tillkommit inom offentliga sektorn. Länets arbetskraftsöverskott har reglerats genom utflyttning till andra delar av landet.

Det är knappast meningsfullt att jämföra befolknings- och sysselsättningsnivå 1950 med dagens eftersom struktur, produktivitet, förvärvsfrekvens m. m. gör förhållandena helt annorlunda. Däremot kan man i form av ett räkneexempel visa att om länet hade fått behålla befolkningsnivån från början av 1950-talet, cirka 153 000 invånare, d.v.s. nästan 20 000 fler än i dag, skulle med dagens struktur på arbetsmarknaden ytterligare cirka 9 200 arbetsplatser erfordras. Man kan således påstå att vad länet "förlorat" i arbetsplatser till följd av utflyttning eller vad länet skulle behövt enbart för att ha undvikit befolkningsminskning motsvarar i dag mer än 9 000 arbetstillfällen.

Övergripande åtgärder

Befolkningsutvecklingen måste vändas och befolkningsstrukturen förbättras. Länsstyrelsens senaste näringslivs- och befolkningsprognos tyder på att den spontana utvecklingen leder till en fortsatt befolkningsminskning. Detta i sin tur får till konsekvens att de onda cirkelarna fortsätter och i vissa avseenden förstärks. Service, arbetstillfällen och infrastruktur kommer inte att kunna upprätthållas inom betydande områden på landsbygden. Framför allt finns inga realistiska förutsättningar för att bryta utvecklingen och skapa en framtidstro.

Befolkningsnivån 138 000 år 2010 är en miniminivå för planeringsarbetet för den framtida utvecklingen i länet. Nivån är erforderlig för att möjliggöra en differentierad arbetsmarknad med framtidsinriktning. Detta förutsätter en nettoinflyttning av 300–400 personer per år framför allt genom att hejda utflyttningsströmmarna samt genom att stimulera återflyttare och inflyttning av kompetenta personer. Särskilt måste förutsättningarna för unga kvinnors möjlighet att bo kvar prioriteras. Det förutsätter i sin tur åtgärder på en rad områden, boendemiljö, service, utbildning, kultur och arbetsmarknad.

Östersunds roll som centrum måste förstärkas, samspelet och arbetsfördelningen med länet i övrigt måste utvecklas. Särskilt måste utbildningsmiljön och servicefunktioner till näringsliv och offentlig sektor stärkas.

Regional utveckling är ingen isolerad företeelse. Tvärtom är regional utveckling i mycket hög grad beroende av vad som sker nationellt och internationellt. Den slutsats som i dag kan dras av det pågående arbetet inom EG är att internationell anpassning blir än mer betydelsefullt i framtiden.

Jämtlands- eller kanske inlandsidentiteten bör utvecklas genom bl. a. kulturinsatser. Denna identitet får ett värde först genom att relateras till yttrevärlden. Utökade kontakter med landet i övrigt och internationellt bör eftersträvas på alla områden.

Länet är ett av landets främsta turistområden och har unika förutsättningar till utveckling av turistnäringen. Det ger också underlag för utveckling av forskning och utbildning inom turism. Samtidigt skapar turismen ett nationellt och internationellt kontaktnät som är till nytta även för andra näringar.

Näringslivet måste differentieras ytterligare. Utgångspunkten är de nu-

varande företagen som måste ges möjlighet till teknisk och kommersiell utveckling. Den nuvarande näringslivsstrukturen kompletteras med servicefunktioner och industri- och tjänsteföretag med kunskapsorienterad inriktning såväl för lokal som nationell marknad.

De rika skogstillgångarna utnyttjas dåligt inom länet. 85–90% av allt avverkat virke skickas obearbetat ut ur länet. Här finns stora möjligheter att utveckla en vidareförädling av skogsråvaran på ett sätt som i högre grad än för närvarande gynnar länets utveckling. Skogen med sina förutsättningar för rekreation, jakt och fiske berikar också boendemiljön och ger dessutom råvaror till förädling av bär, svamp m. m.

Den spridda bebyggelsen gör landsbygdsutveckling till ett särskilt insatsområde med unika förutsättningar och som fyller ett uppenbart behov. Länet har småskaligt jordbruk, giftfria jordar av ypperlig jordmån och utgör ett väl avgränsat område för försöksverksamhet av riksintresse dels inom jordbruks- och livsmedelsteknik, dels för annan landsbygdsverksamhet och kombinationssysselsättning.

Jordbruket spelar en stor och erkänd roll i Jämtlands län. I vissa kommuner är 25% av de förvärvsarbetande knutna till jord/skog eller dess förädlingsindustrier. Utvecklingen är emellertid fortfarande negativ. Trots riksdagens jordbrukspolitiska beslut om att 1984 års produktionsvolym måste upprätthållas, sjunker den stadigt år efter år.

	1985	1988
mjök	147 558 ton	144 074 ton
slakt	35 38 ton	30 36 ton
Antal djur:	1985	1988
kor (mjök)	15 782	13 943
summa nöt	36 290	33 694
summa svin	5 511	4 997

Det finns emellertid ändå en positiv anda bland länets jordbrukare. Det finns anledning till detta. Framtiden, bl. a. sett i ett miljöperspektiv, talar för det jämtländska jordbruket. Vi är inte drabbade av det "industri-jordbruk" som södra Sverige har. Det betyder att enheterna är mindre, att kvävegödning väsentligt understiger den i riket, växtgifthanvändningen likaså. När nu det svenska jordbruket står inför en total omställning i mer ekologisk riktning, har det jämtländska jordbruket kommit en god bit på väg.

Det finns i Jämtlands län planer på att, på bred bas, stimulera till en ytterligare kvalitetsförbättring genom en minskad användning av bekämpningsmedel. Långt framskridna diskussioner har förts även med förädlingsindustrin för att även i detta led bli bättre.

Detta utvecklingsarbete kräver stöd. I budgetpropositionen anvisas 10 milj. kr. för försöks- och utvecklingsarbete avseende miljöförbättrande åtgärder i jordbruket. Vi förutsätter att projekt typ Jämtland kan erhålla medel ur detta anslag.

Kvinnoflykten från landsbygden är ett aktuellt tema för debatten. Norr-

landslänens kvinnounderskott är ett reellt hot emot landsbygden överlevnad. Men det är främst ett tecken på att samhället inte lyckats attrahera unga flickor så de finner ett liv på landsbygden meningsfullt och utvecklande.

Ur mänsklig synvinkel men också utifrån jämställdhetsaspekter måste kvinnor och män få samma möjligheter och villkor att leva och bo där de själva önskar. I Jämtlands län har lantbruksnämnden spelat en aktiv roll för att medvetandegöra och aktivera kvinnor på landsbygden. Det har kunnat ske med hjälp av de extra medel som regeringen anslagit till Norrlandsjordbruket. I årets budgetproposition saknas detta anslag. Samtidigt anmäls den översyn av stödet till det norrländska jordbruket som gjorts och som skall resultera i en proposition.

Vi förutsätter givetvis att nya åtgärder vidtas så att 1984 års produktionsvolym verkligen återuppnås. Men vi menar dessutom att de extra, fria Norrlandsmedel som tidigare utgått fyllt en viktig funktion och således bör finnas kvar.

Hemställan

Med hänvisning till det ovan anförda hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om det jämtländska jordbruket.

Stockholm den 25 januari 1989

Nils-Olof Gustafsson (s)

Marianne Ståhlberg (s)

Mot. 1988/89
Jo280